

Mannsdrakt i 1308

Sammendrag

Dette kompendiet er tenkt å være en kompanjong til ”Kvinnedrakt i 1308”, for mannlige medlemmer av Kongshirden1308.

Dette kompendium er også tenkt å fungere som en komplettering til det gamle kompendiet ”Levende middelalder”. Jeg vil her gi et bredere bilde enn hva det gamle kompendiet gjør, og samtidig gjøre det litt enklere for oss menn å sette sammen en drakt.

Jeg vil her gi en gjennomgang av de basisplagg som var vanlige i Kongshirdens periode, og gi litt veiledning i hvordan man rekonstruerer disse plaggene. Kompendiet omhandler derimot ikke sko, fordi dette fortsatt er utførlig diskutert i det gamle kompendiet.

Inledning

Levende historie er en meget stimulerende hobby. Man får treffe hyggelige folk, drive med håndverk, spise godt, drikke godt og lære seg nye ting.

Men det er også en hobby som krever litt av den som utøver den. Én av de viktigste tingene er å skaffe seg en basisdrakt for å kunne bli med på arrangementer. Dette kompendiet er tenkt å gjøre det enklere for nye medlemmer å skaffe seg et godt basisantrekk, og gi tips og råd om hva man kan gjøre, men også hva man må unngå.

Jeg må allerede nå poengtere to ting som er viktig å ha klart for seg:

1) Dette er ikke sannheten om Gud, verden och allting(™). Jeg oppfordrer alle til å tenke litt kritisk, og ta opp rare ting til diskusjon. Min tanke er likevel at det som finnes her skal være basert på et godt kildegrunnlag. Hvis noe virker rart, gi lyd!

2) Det andre som er viktig å poengtere er at, i tillegg til at vi kan gjøre feil i tolkningen, så kan vi aldri være 100% sikre på hvordan klærne virkligen så ut. Dette er fordi mye av det som er bevart i klesvei icke på noen måte trenger å være det representative for tiden. Hvis jeg f.eks. kaster en lue i en torvmose med navnet ”Glenn” på, så betyr dette ikke at alle hadde sånne luer. Vi har derfor å gjøre med et materiale som vi vet gir et litt skjevt bilde av virkligheten. Det som er bevart er ofte det som ble ansett som ”ekstra pent”, kostbart eller merkelig på en eller annen måte, eller noen få plagg som gjennom en tilfeldighet har blitt bevart.

Hva vi kan gjøre for å få et bedre bilde er å se på kunst – skulpturer, malerier etc. Man kan også lese skriftlige dokumenter – diplomer, lover o.l. for å utvide kildegrunnlaget sitt. Det vi til slutt håper er å gi et bilde som er tillnærmelsevis representativt (les: ikke for feil). Vi vil aldri få vite hvor godt vi lykkes.

Det er fortsatt viktig å poengtere at dette kompendiet bare går gjennom en liten, liten del av alt som finnes på dette området. Derfor er det viktig å undersøke selv. Det finnes mye på nett, og med litt kildekritikk i bakhodet kan det være meget givende.

Jag håper at dette kompendiet vil være til gagn for foreningen. Jo bedre det enkelte medlemmet blir, desto bedre blir foreningen som helhet. Så ut og utforsk, analysere og bedriv forskning, men ikke glem å ha det moro på veien.

Rickard Wingård

Lage en basisdrakt

Innen jeg begynner med å gå gjennom alle de forskjellige delerne på drakten så bør det være på sin plass å vite hvilke deler som trengs for en godkjent drakt, dvs. minstekravet.

Menn skal ha:

- Kjortel
- Kveiv og/eller hatt
- Skjorte
- Brók
- Hoser
- Belte
- Sko

Anbefalt/bra å ha

- Ekstra undertøy
- Ekstra hoser, da disse og skoene, tenderer å bli bløte i løpet av et fuktig marked
- Hette
- Ytterplagg, f.eks. surcotte, hvis det blir kaldt
- Noe å ha moderne ting i, f.eks. pung eller belteveske av lær eller tekstil

Krav til drakten

- Du må bruke historiske materialer, dvs. ull til ytre bekledning og lin til undertøy og i visse tilfellen til fôr
- De sømmer som syns skal sys for hånd, med lin-, ull- eller silketråd. Selvsagt oppfodres alle å sy hele plagget for hånd, hvis man vil.
- Moderne ting må ikke være synlig, f.eks. piercing, briller, uhistorisk frisyre m.m..

Før du syr...

- Må du tenke på hvilken stand du ønsker å gjenskape. Dette er fremst et tidsmessig spørsmål, men også til viss del økonomisk. Det er mer arbeid med en adelsdrakt enn et simpelt bondeantrekk, fordi det kreves mer materiale, tid og økonomiske resurser.
- Du må også tenke på at hvis du velger å gjøre noe må du også, rent økonomisk sett, gjøre det godt. Det koster mye mer å sy 10 dårlige antrekk, som du kanskje ikke blir fornøyd med, enn å sy et som du kan bruke i mange år. Vær derfor nøye med å finne så mye informasjon du kan om plagget du vil gjenskape. Det er ikke moro å sy om noe du kunne ha gjort godt fra begynnelsen.
- Jeg anbefaler at du prøvesyr plagget ditt i et billig stoff, f.eks. lakenlerret, før du klipper i dyrt ullstoff, før å sjekke at mønstret passer. Da kan du justere passformen slik du ønsker.
- Vær konsekvent, spesielt med tanke på tidsriktighet.

Hva kan jeg ha hvis jeg skal forestille...?

Småbonde, husmann/ lavstatus

- Praktiske klær, f.eks. en kort kjortel. Dvs. klær med en vidde och lengde som gjør dem praktiske å jobbe i
- Naturlige sauefarger som hvitt og brunt, ofarvet. Dette er nesten utelukkende for de aller fattigste. Halvbleket eller obleket lin.
- Farger motsvarende de som finnes naturlig i nærområdet. Mange planter gir en gul/grønngul farge. I visse tilfeller går det an å bruke bleke, uklare og grumsete varianter av rødt og blått.
- Stoff som er tilsvarende hva som kunde produseres hjemme, dvs. forholdsvis grove tekstilier. Ofte smal stoffbredd, og derfor med mange kiler og sømmer.
- Stråhatt

Storbonde, borger/ middelklasse

- Fler farger i forhold til lavstatusmannen, men ikke altfor dyre fargeemner, og ikke for slående. Du kan bruke en ”finere” farg i noen enkelte detaljer, såsom små beltevesker. Disse kan ha farger som klarblå, klargrønn og lilla
- Halvbleket eller bleket lin
- Lengre plagg enn lavstatusmannen, og med mer detaljer, f.eks. noen knapper e.l.
- Finere stoff, halvgrov eller fin kvalitet

Adel /høyklasse

- Lange og vide klær
- Mange og klare farger, såsom dyprød, dypblå, lilla, lillabrun osv.
- Bleket lin
- Høykvalitative stoffer, gjerne brede og pene i veven
- Mange detaljer, f.eks. metallbeslåtte belter, metallknapper, silke i små mengder i vesker o.l.
- Fôrete klær, gjerne med pels eller fin ull
- Flere skift med klær

Ting å tenke på

Vi strever etter ”tilnærmelsesvis historisk korrekthet”. Dette innebær at hvis du er på et arrangement er det ønskelig at du gjør ditt beste for å være historisk korrekt. F.eks. er det ønskelig at du tar av moderne ting som f.eks. piercing og briller. Det er også et krav at antrekket ditt ikke har synlige maskinsydd sømmer. Selvsagt er det aller beste å sy hele drakten for hånd, men å ikke ha noen synlige maskinsømmer er minstekravet. Hvis du ønsker å dekorere antrekket ditt er dette mulig, f.eks. ved å brodere, så lenge som du kan fremlegge gode belegg for det.

Klespriser

Klær i middelalderen representerte mye mer enn klær gjør idag. De ble lappet, laget, omsydd, testamenterte osv. Dette fordi de representerte mye mere av en arbeidsinnsats. Å produsere stoff var en lang og kostbar prosess. Ullen skulle f.eks. klippes, kjemmes, spinnes, veves och farges. I tillegg til dette må plagget sys.

Om materiale

I middelalderen var det absolut vanligste materialet ull. Ull ble båret av alle, fra de fattigste til de rikeste. Det fantes hovedsaklig to kvaliteter, klede og vadmal. Med middelalderens øyne var vadmal alt stoff som ble produsert her til lands og klede det stoff som ble importert. Klede ble veldig høyt verdsatt, og ikke alle hadde råd til det. Klede kunne være farget med eksklusive farger, såsom skarlagan (farget med Kermes, en lus), og var omsorgsfullt valket, rugget og overskåret. Dette ga stoffet en spesiell slett og fin overflate. Kledet kom i hovedsak fra noen av de flamske byerne som Ypres, Gent og ikke minst Brügge. Klede var ofte vevet i toskaft siden strukturen mer eller mindre forsvant ved valkingen, mens det virker som kypert i forskjellige former (i hovedsak 2/1 og 2/2) dominerte blandt de stoffene produsert her tillands.

Som en fotnote om stoff kan nevnes at håndvevet stoff er bra, men man kan då på en måte få motsatt effekt. Håndvevet stoff har idag ofte små feilaktigheter i strukturen, ujevnheter etc. Dette var ikke noe man ettertraktet i middelalderen. Jeg pleier å velge stoff etter struktur i første hånd. Selvsagt er et perfekt hjemmvevet stoff å føretrekke, men jeg ville nok heller ha laget kjortelen min av et pent maskinvevet stoff, enn et stygt hjemmvevet. Det er det jeg går etter, andre vil gjøre andre prioriteringer. Når du kører materiale bør du tenke over det nøye.

Stoffer i middelalderen var ofte valket. Ved valkingen legges det relativt løst vevde stoffet i en valkevæske, i middelalderen ofte syrnede urin, hvor karbamiden i urinen hjalp til å valke sammen stoffet, en prosess som også romerne kjente godt til. Dette kunne også gjøres med såpe. Det som sker under valkingen er at stoffet blir filtet/revet sammen og blir tykkere, som når man krymper en ulltrøye. Bredden på stoffet varierende, men generelt var de hjemmevevde stoffene smalere. Importert klede kunne på 1200-tallet ha en vidde på mye mer, opp til nesten 2 meter. Vevingen kunne også i seinere tid skje på oppstadvev, vertikal vevstol, mens man på kontinentet gradvis oppga den til fordel for den horisontale vevstolen.

Silke forekommer hos overklassen. Plagg kunne være fôret med silke, hvis man var litt for rik for sitt eget beste. Det kan for oss virke idiotisk å fôre ullplagg med silkestoff, men dette gir samtidig en antydning om at ull kunne være veldig eksklusivt. Hvis man ikke hadde råd til å fôre f.eks. hele kjortelen kunne man ha en liten fôrkant rundt halsåpningen. I motsetning til lin kan silke utmerket plantefarges. Det er som alltid den fine silken man vil ha. I middelalderen var råsilke ikke noe man traktet etter, det gjøres av det som ble igjen ved silkeframstillingen.

Lin ble brukt i middelalderen nesten utelukkende til underklær og fôr. Lin er vanskelig å plantefarge til en varig farge. Ironisk nok fester blått faktisk relativt godt på lin, men det er ofte liten idé å farge det, då det mest ble brukt til undertøy og følgelig ikke syns. Lin vurderes i middelalderen også høyt, så høyt at tiende og skatt kunne ilegges i linstoff.

Det er vanskelig for arkeologer å se forskjell på forskjellige bastfibre, så det som vi i dag tolker som lin kan meget vel være hamp (Cannabis Sativa) eller ev. neslefibrer, spesielt ettersom hamp gir betydelig mer avkasting og er mer egnet å dyrke på våre breddegrader. Hamp burde ha vært et billigere alternativ. Desverre er det vanskelig å få tak i hamp i dag.

Noe jeg må ta opp er bomull. Dette er ikke noe som ble brukt slik vi bruker det idag. Det var vanskelig å kultivere på grunn av skadeinsekter og var ikke lempet til å dyrke i Norden, og var derfor dyrt. I middelalderen fantes likevel råbomull som stopping i stoppete rustningsplagg, og det fantes også en slags halvlin med bomull i innslag og lin i varp som ble kalt fustian og ble brukt i stoffrustninger. Det er likevel en ting man generelt sett bør unngå.

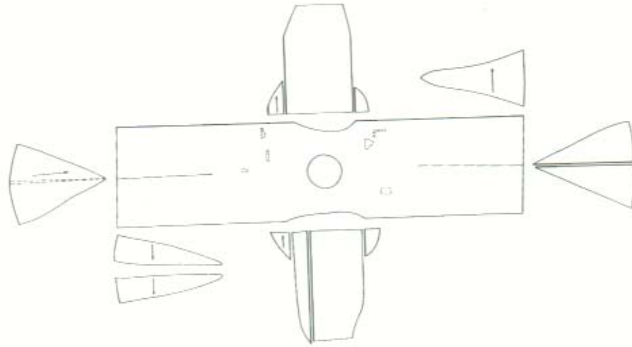
Lær ble brukt til ting som må tåle slitasje såsom sko, forskinn, hansker, noen rustningsplagg o.s.v. Små ting som er laget for å holde. Det eneste "riktige" plagg som jeg kan komme på kunne ble tilverket i lær er hoser, gjerne svarte, beregnet for jakt og ridning.

Pels var vanlig. Ekorn (s.k. gråverk), røyskatt, bever, og mår var høyt verdsatt. Mellom årene 1285-1288 importerte den engelske kongen Edward I årlig rundt 119.300 ekornskin. I diplomer dominerer gråverk, fulgt av hvitskinn (røyskattens vinterpels), mår og . Lam og katt var ikke like kostbare.

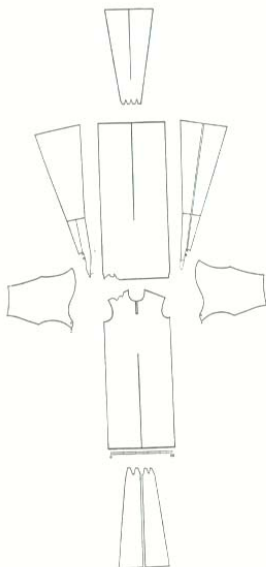
Mønster

Det finnes kun få funn av middelalderdrakt (spesielt fra vår periode) og det er litt vanskelig å si hva som er representativt. Bevarte plagg kan være den eneste av sitt slag. Jeg vil likevel prøve å gi et generelt bilde av hva som er bevart, utfra bevarte plagg, hovedsaklig fra 12- og 1300-tall.

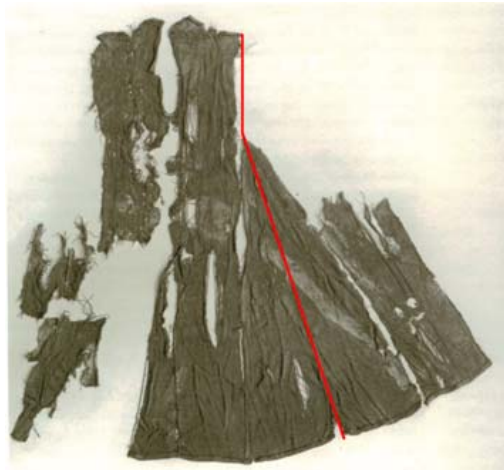
Felles for de fleste bevarte kjortler og kjoler er at de har kiler. Mønsteret er derfor avhengig av hvor kilene starter. Bockstenmannens kjortel har kiler som er jevnhøye rundt om og starter relativt langt ned.

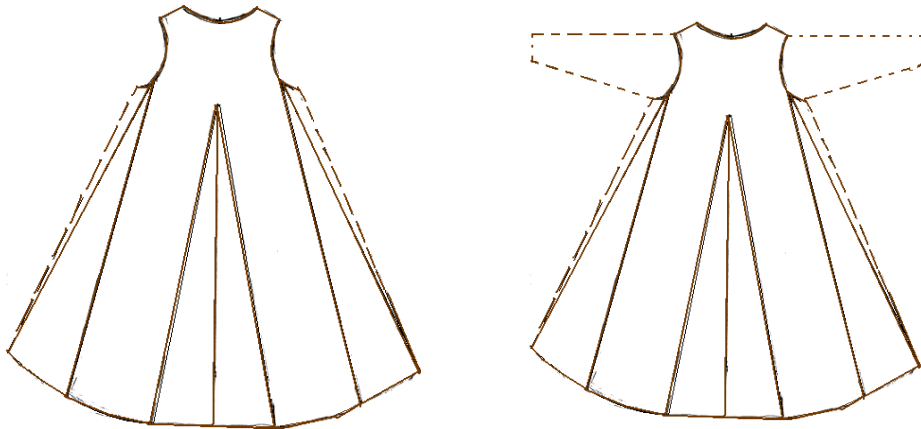
Kragelundskjortelen, som vistnok er litt for tidlig for oss, er konstruert på samme måte, med henseende på kilene. Moselundskjortelen er, snittmessig, mer interessant, syns jeg, fordi den er mer avansert. Moselundskjortelen har frem og bakkiler, delte i to for ridning (bladkjortel), og i tillegg til det også sidekiler som går helt opp til ermhullene. Ermene er også pent skårne.

Vi har kun to nordiske funn av kjortler datert til 1200-tallet (som jeg vet om): Söderköpingskjortelen og Rønbjergkjortelen. Rønbjergkjortelen er faktisk ikke fra Rønbjerg, men kommer fra Herjolfsnes. Infoen som kan finnes på internett er ikke aktuell, og er faktisk ofte fullstendig feil. Ofte sammenlignes dette funnet med Moselund pga. av en meget populær feiltolkning av hva som egentlig er midt foran. Ofte fokuserer man på siden og folk tror at ermehullet er halsrigningen. Dette er feil. Jeg har markert midtlinjen på funnet:

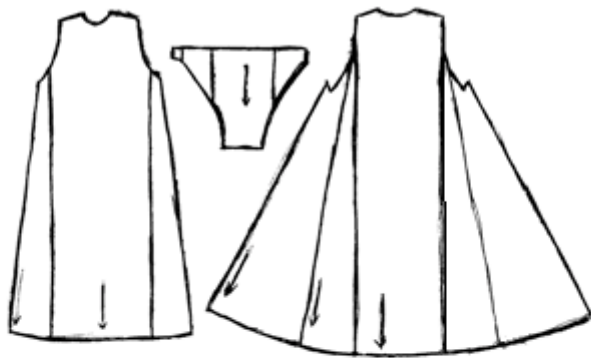

Dette gir plagget et helt annorledes utseende. Jeg har prøvd å lage en rekonstruksjon (en med og en uten ermer, men de er ellers de samme), men jeg har ikke studert dette plagget så inngående så den er litt spekulativ:

Jeg vet ikke akkurat hvordan sidekilene så ut og har derfor markert to muligheter basert på hvis ermehullet fortsetter ut i sidekilen eller ikke. Noen av de andre draktene fra Herjolfsnes har kiler som går helt opp til ermehullene og det er ikke usannsynlig at det dreier seg om den samme type her.

Vi har også to kjoler bevarte fra mer sørlige trakter, Elizabeth av Thüringens kjole og Sta. Klara av Assisis kjole, begge fra første halvdel av 1200-tallet. Min tegning, ifølge Marc Carlson:

Den øvre er kjolen til Sta.
Klara og den undre er den til
Elizabeth.

Jeg må også nevne de øvrige Herjolfsnesfunnene. Illustret til høyre er nr. 41. Mønstrer ligner helt klart på tidligere bevarte klesplagg, men er, i min mening, litt snevere for å passe tidens ideal.

Brók

Bróker, svært vide, ufargete, linunderbukser, er svært vanlige i vår periode. Jmført med seinere perioder er de lange og vide, og trekkes sammen med et belte i midjen. De er kjent fra avbildninger av arbeidende bønder, bl.a. i Maciejowskibibelen. Man har ikke gjort noen funn av bróker ennå, så man kan ikke være 100% sikker på materiale, mønster, etc. Lin var sannsynligvis det mest brukte i middelalderen, fordi det kan vaskes og suger opp fukt, f.eks. svette, bedre enn ull. Man kan bruke brókbeltet til å oppbevare verdisaker, sånn at du ikke ender opp med massevis av punger og ballast i beltet ditt. Keep it clean, er mitt råd. Hvis du trenger å ha mange ting med deg på et arrangement, kan du med fordel bruke en skulderveske.

V: Brók fra Maciejowskibibelen, ca 1250, Frankrike. V.M: fra Les Petite Hours de Jeanne d'Evreaux, Fransk, før 1328. H.M : Brók fra the deBrailles psalter, ca. 1240, England. H: Mann i brók fra Strasbourgkatedralen, sen 1200-tall.

Hoser

Hoser er det plagg som tilsvarer dagens bukser. De minner litt om moderne strømpebukser for damer, og festes opp i brókbeltet. Tanken er at de skal være trange. De må lages i ull, men kan være fôret, et par fra en grav i Bremen er muligens fôret med lin. De kan også lages med eller uten føtter, med bare en liten stropp under foten. Med føtter må ha vært mest vanlig. Funn av hoser er ikke helt uvanlige, de er kjente fra bl.a. Herjolfsnes, Bocksten og Bremen.

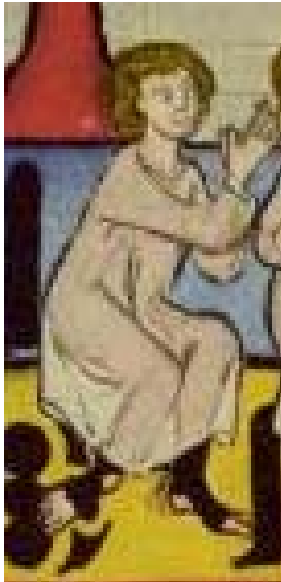
Kongespeilet (ca 1250) forteller at hoser bør lages av brunt stoff, hvis det ikke er skarlaget (då holder det med hvilken farge som helst). Kongespeilet forteller videre at hoser kan lages av svart lær. Hoser er det greit å ha flere par av, fordi de er én av de tingene som vil bli bløte først, hvis det regner, og skoene dine ikke er vanntette.

V: Bockstensmannens hoser, 1300-tall. M: Hoser fra Maciejowskibibelen, Fransk, ca. 1250.
H: Hoser fra erkebiskopsgrav i Bremen, 1200-tall.

Skjorte

Underplagget nr. 1 på overkroppen var skjorten. Ordet betyr ”avskåret”. Dette er fordi den er kortere en kjortelen din. Kongespeilet forteller at du må lage skjorten din av fint og lett linstoff, og at den må være kort fordi ”ingen mann kan gjøre seg fin i lin eller hamp”. Vi har bare et funn, som undertegnede kkenner , og det er den s.k. St. Louis-skjorten. Den sies å ha tilhørt den franske kongen Ludvig den Hellige, og har etterpå blitt et relikvium. Den er laget før 1270, då kong Ludvig døde. Man vet ikke med sikkerhet hvordan mønstret ser ut, men man har forsøkt å tippe ut fra fotografier og mål. Å vite eksakt er litt vanskelig fordi den er et relikvium, og er veldig påpasset av katolikkene. Det man vet er at den har kiler og er gjort i lin. Jeg tror personlig at en stor andel av skjortene rundt 1300 så ut som den, med kiler, men det er min egen teori. I re-enactmentkretser er det ikke uvanlig med en helt rak skjorte med slisser i sidene, fordi kildematerialet ikke er særlig stort, og både tidligere, som Viborgskjorten fra 1000-tallet, og seinere skjorter, fra renesansse og fremover, er ofte uten kiler. På andre siden finnes det to tidligere skjorter med kiler, skjorten fra Arras og skjorten fra Chelles. Det er litt opp til hver og en å avgjøre hva man tror er mest sannsynlig.

V: Ung man i skjorte fra Codex manesse, tidlig 1300-tal, Tyskland. M: Man med skjorte fra The Douce Apocalypse, England, ca. 1270. H: Min tegning av St. Louis skjorten, ifølge Dorothy Burnham.

Kjortel

Kjortelen er mannens hovedplagg. Den kan være laget i ull, och ha en lengde etter hva statusen din krever. Den må være ettersittende på underermene, men løs i kropp og overermer. Fattige gjeterer har svært korte kjortler, mens rike menn kan ha ned til ankelknoken, som i Codex Manesse. Generelt sett var kjortelen ganske lang. En vanlig lengde for bønder og enklere håndverkere er like under kneet. Dette gir en lengde som er lett å jobbe i. Vi har ett par funn av kjortler bevarte, bl.a. fra Moselund (Danmark), Kragelund (Danmark), Bocksten (Sverige), Söderköping (Sverige) og Herjolfsnes (Grønland). I tillegg til dette er det funnet et par andre kjortler, sannsynligvis senere i tid, fra Grønland. De to første er dog ikke akkurat vår periode, daterte till 1100-tallet, med moderne C14-analyse, men likner mye i tilskæringen på seinere plagg. Kjortelen fra Bocksten, til dags dato den eneste komplette bevarte middelalderdrakten, er datert til 1300-tallet, eller mer korrekt, mellom 1280 og 1400. Kjortelen fra Söderköping, trolig en s.k. halfskiptan kjortel (tofarget, med en side i hver farge), er datert til før 1242. Nr. D2625 fra Herjolfsnes, tidligere feilaktig benevnt Rønbjerg, er datert til ca. 1280, med C14.

Kongespeilet forteller om kjortelen at den må være laget av et stoff med en rød, grønn eller brun farge, og at alle disse fargerne er gode og passende. I manuskripter er kjortelen ofte i rødt eller blått stoff. I diplomer er blått mest populær, fulgt av rødt, grønt og brunt.

Kjortelen kan for de mer velstående ha noen knapper i ermene og i halsåpningen og det finnes en mengde forskjellige halsåpninger.

Her nede vil jeg vise ett "minispektrum" av kjortler, begynnende med en fattig gjeter, så en bonde, nest sist en høvisk adelsman fra Codex Manesse og avslutningsvis med Olav den hellige. Dere vil merke at lengden øker markant med statusen. Dere vil også merke hvordan fargeskelen forandres. Gjeteren har en kjortel med en brunlig, grumsete farge, bonden bar brun og gul og de i de høyre klassene foretrekker rødt og blått. Man må likevel huske på at i realiteten gikk kanskje ikke kongen i en kjortel av den noe ekstreme lengden, men til hverdags hadde han nok mer sannsynlig en kjortel av den samme type som mannen i Manesse poserer med. Kanskje er kjortelen hans så lang for å virkligen betone hans høye status og myndighet, avbildet som en idealkonge, eller kanskje hans aller beste antrekk. Det enkle svaret er: vi vet ikke sikkert.

V: Herre fra The Murthly Hours, Engelsk, ca.

1280. M.V: Bonde fra Dädesjö Kyrka, Sverige, sent 1200-tall. M.H. Rikeman fra Codex Manesse, tidlig 1300-tall, tysk. H: St. Olav, fra Trondheim, datert på stilistiske grunner til tidlig 1300-tall.

Surcotte

Neste plagg er det som kalles en surcotte, dvs. det som på nordisk kalles en overkjortel eller syrkot. Den ble nesten utelukkende sydd i ull. En surcotte er bra å ha hvis det er kaldt, og er derfor ofte fôret, med pels eller med stoff. Den virker også å ha vært en del av et fullt antrekk, litt sånn mer formell. Det fins mange varianter av dette plagget, for mange for meg å liste opp her. Den eneste som er felles for alle er at de er over kjortelen. De kan vaere ermeloøse, med ermer, med fastsydd hette, med falske ermer etc.

Surcotter bæres oftest uten belte. Det er likevel noen kilder der surcotte bæres med belte, f.eks. noen ganger i Codex Manesse.

V: Mann fra fra fransk manuskript, Tours - BM - ms. 0558, datert ca. 1289. M: To menn fra Codex Manesse, tidlig 1300-tall, tysk. H: Man fra Konstanz Weingarten manuskriptet, tysk, tidigt 1300-tall.

Gardecorps og herigaut

Gardecorps og herigaut er to veldig hypotetiske navn på spesielle ytterplagg. Vi vet ikke hva middelaldermenneskene kalte disse plaggene, muligens ermekappe, som nevns i noen diplomer fra tiden. Disse ble båret hvis man ville være ekstre godt kledd, f.eks. mot kulde, som reiseplagg, eller mer som et formelt plagg (som f.eks. legestandenne). De kjennetegnes ved ermene. Gardecorpsen har nesten utelukkende lange ermer, og ofte påsydd hette. Den er ofte lang, men det finnes avbildninger av relativt korte gardecorpses også, og disse har ofte relativt korte ermer. Herigauten (ta namnet med en diger klype salt) har alltid ”flaggermusvinger”, dvs. sannsynligvis kvartssirkelformete ermer. Det virker som om gardecorpsen opprinnelig var del av legenes antrekk, og at dette senere spredde seg. Begge plaggen var ofte fôret. Det må sies at ermene på gardecorpsen virker litt forskjellige i konstruksjonen fra plagg til plagg, mer presist hvordan man stikker ut armene.

V: Man fra Codex Manesse, tysk, tidigt 1300-tall. M.V: Fattig man fra Maciejowskibibeln, ca 1250, Fransk. M.H: Mann fra fransk manuskript, British Library, Burney 275, tidig 1300-tall. H: Mann fra fra fransk manuskript, Tours - BM - ms. 0558, datert ca. 1289.

Kappe

Kappen er et plagg som kan bæres hvis det er kaldt. Det fins folk som mener at kappen på denne tiden var på vei ut, og mer ble båret som et seremonielt plagg. Dette vet vi svært lite om. På grunnlag av bevarte testamenter er nok dette ikke helt sannsynlig. Fôrete kapper er i tillegg til dette relativt vanlig i manuskripter. Hva vi vet er at den sannsynligvis ble bruk som både seremoniplagg og reiseplagg. Bockstensmannen ble funnet med en halvsirkelformet kappe av ull, med stort uttak for halsen. Den har vært sydd sammen ved venstre skulder. Det er også funnet en liknende kappe fra Leksand (Sverige). Den var også halvsirkelformet, men manglet helt utskjæring ved halsen. Sannsynligvis dreier det seg om en reisekappe i Bockstensmannens tilfelle, og et mer seremonielt plagg hva gjelder Leksandskappen, fordi den hade påsydd brikkeband. De er dog begge sydd sammen av flere deler.

Kapper stenges ofte med en lisse, eller med en spenne. Mannen på bildet har en spenne av en type som er vanlig fra 1200 – 1350.

Det finnes enkelte eksempler fra vår periode på kapper med fastsydd hette, men disse er ikke vanlige. For å holde et representativt nivå bør vi heller gjenskape regelen en unntaket.

Kapper i vår periode er sannsynligvis nesten utelukkende halvsirkelformet. Tyske kapper, og noen fra Dädesjö kirke i Sverige, fra tolvhundretallet, er ofte litt rart skårne, fordi de har små ”vinger” (se bilde). Jeg har for tydlighetens skyld markert ”vingene”. Jeg vet at det er en kvinne som bærer kappen på bildet, men det finnes det samme for menn også.

V: Mann fra fransk manuskript, Tours - BM - ms. 0558, datert ca. 1289. M: Adelheid, tysk statue fra ca. 1250. H: Mann fra Konstanz Weingarten manuskriptet, tysk, tidigt 1300-tall.

Hette

En hette kan være bra å ha hvis det er kaldt. Det finnes haugevis med forskjellige hetter. I vår periode har de ofte kort skulderslag og nesten ingen strut. Hvis hetten har stort skulderslag så er dette ofte hos gjetere og andre fattig-folk. Det er ikke uvanlig at de har en liten strut, men den er relativt kort, ofte bare en liten tupp. Det er ikke alltid lett å se hvis hetten er integrert med drakten forøvrig, f.eks. del av en gardecorps, eller løs. Det finnes eksempler på knappede hetter fra vår periode. Hetten ble også båret som hatt fra sent 1200-tal og fremover (bildet under er fra ca 1286, et tidigt eksempel). Hetten er ofte føret.

c

V: Hette fra engelsk manuskript, ca. 1280, Oxford. V.M: Verdun - BM - ms. 0107, breviarium brukt i Verdun, datert 1302-1304. Fransk. M: Hette brukt som hatt. Tours - BM - ms. 0558, datert ca. 1289 H.M: Knappet hette fra Psalter of Saint Louis, ca 1260. H: Kneppet hette båret litt annorledes, fra Life of Edward the Confessor, Engelsk, ca 1250.

Luer og hatter

Den absolut mest frekvente formen av hodebetekking er kveiven. Det dreier seg om en slags liten hvit linnette, som likner mye på vår tids kyse for svært små barn. Den er som regel hvit.

Du kan også ha en lue eller hatt, uten kveiv eller utenpå. Det finnes haugevis med forskjellige modeller, så det er bare å begynne å lete. Ofte har luerne en liten tupp. Stråhatt er også en vinner hvis det er varmt, stol på meg, og var mye populær blant de som arbeidet på åkeren.

V: Mann med kveiv, skisse av Villard de Honnecourt, ca 1250. V.M: Mann i kveiv fra Codex Manesse, Tysk, tidlig 1300-tall. M: Mann i stripete hodeplagg, (nålebundet?), fra The Murthly Hours, England ca 1280. H.M: Mann i gråverkføret hatt fra Kinsarviksfrontalet, Hardanger, ca 1275. H: Reimsmissalet, fransk, ca. 1285.

Belter

Belter var i middelalderen en statussymbol, men også en praktisk del av drakten. Materiale kunne være tekstil (f.eks. brikkevevet, gjerne brodert) eller lær. Fra beltet kunne man henge en kniv og/eller en veske/pung. Å ha mer ting i beltet er ikke nødvendig, og har ikke vart vanlig. Vi har generelt mer ting idag enn middelaldermennesket, med lommebok, mobiltelefon etc, og hvis du ikke har plass i beltevesken din kan du heller bruke en skulderveske. Poenget er: ikke ha for mange ting i beltet ditt.

Beltene i vår periode var ofte dekorerte, hvis man hadde penger nok. Dette kunne skje ved å feste niter av tinn eller bronse i beltet. Nitene av tinn imiterte sannsynligvis sølvniter. De kan også ha belteende og belteplate. Beltespener er oftest av en kopperlegering, f.eks. bronse eller messing. Man var ikke så nøye med legeringer den gangen. Man blandet også glatt tinn- og bronsebeslag, det er ikke uvanlig med bronsesølje og niter av tinn (f.eks. har man funnet akkurat et slikt belte i Southhampton, eller så kan man kikke i Codex Manesse).

Man kunne også ha en veskehenger, å henge veske og/eller kniv i. De kan ha litt forskjellig form. Neden er inkludert Erik av Pommerns belte, (som egentlig ikke er Eriks), veskehenger, niter og brikkevevt belte datert 1250 – 1325, sannsynligvis sent 1200-tal, og en veskehenger fra Siegfried III von Eppsteins grav, av en form som er realtvt vanlig i vår periode.

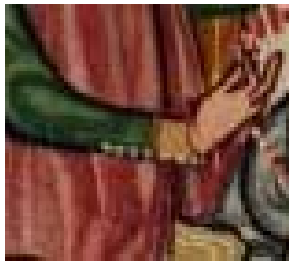
En god estetisk regel er att beltet ditt ikke bør vaere lengre en kjortelen din.

V: Mann fra Codex Manesse med dekorert belte. V.M: Spenne fra London, sent 1200-tall til tidlig 1300-tall. O.H.M: "Erik av Pomeraniens" belte, sent 1200-tal. U.H.M: Beltebeslag i bronse fra Hjelm, Danmark. Borgen brukt fra 1290 og brent ned i 1306. H: Veskehenger fra Siegfried von Eppsteins gravmonument, tysk, ca. 1250.

Knapper

Knapper ble frekvent brukt fra sent 1200-tall. Man begynte med å ha noen knapper i halsåpningen, dette kan observeres fra tyske statuer ca. 1250, f.eks. Naumburggrytteren. I løpet av 1200-tallet begynte man å ha noen knapper til å lukke ermene nedertil, fordi man ville ha ettersittende underermer (overermene er likevel ikke ettersittende). De finnes også i Maciejowski-bibelen (ca. 1250). Sannsynligvis ble ermene, før dette ble populært, sydd sammen. I løpet av 1300-tallet ble det moderne å ha sinnsykt mange knapper, men for vår periode er det stort sett kun vanlig i hals og i ermer. Ermene var med fordel s.k. "transitional sleeves", dvs. ermer som er rotert en kvart omdreining bakover, sånn at knappene kommer midt bak. Dette for å bedre vise fram knappene, som var statusmarkører. Vi har ikke noen funn av tekstilknapper i vår periode, men fra perioden 1325 og senere. Det er ikke usannsynlig at de ble brukt. Knapper i vår periode var vanligen gjorde i metall, f.eks. tinn, sølv eller bronse.

V: Knappete ermer fra Maciejowskibibelen, fransk, ca. 1250. M: Erme fra Codex Manesse, tysk, tidlig 1300-tall. H: Knapp av sølv fra Hjelm, mellom 1290 og 1306.

Hansker og votter

Hansker og votter var vanlige i middelalderen. Hansker er et høyklassefenomen og er ofte avbildet som hvite. Derimot er votter en praktisk ting som benyttes av lavklassefolk hvis det er kaldt. De kan være nålebundet eller sydde av skinn eller stoff. Det finnes også en mellomting, trefingret vott. Disse er ofte avbildet på bønder o.l.

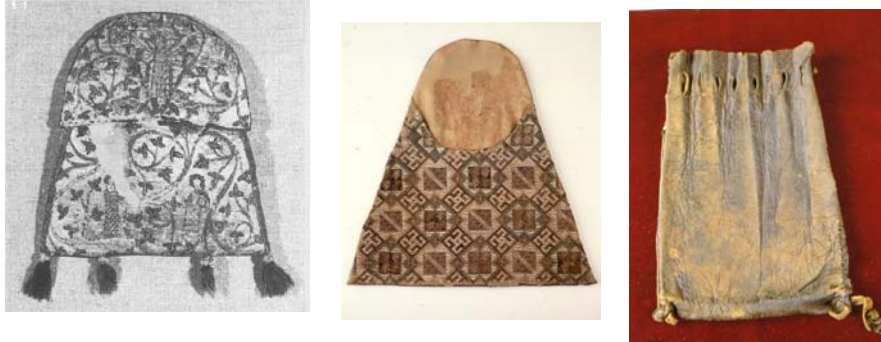

V: Rik man ikledd hansker fra the Murthly Hours, ca 1280. M: Trefingervott, ukjent sted og tid, men er kjent bl.a. fra the Peterborough psalter (tidlig 1300-tall). H: Vott fra Lödöse, Vestsverige. Datert ca. 1200. Ullgarn med storfehår iblannet.

Vesker og punger

Vesker og punger ble brukt til å oppbevare småting, f.eks. penger og en kam. De er også praktiske til å oppbevare moderne småting i på arrangementer, f.eks. mobiltelefon. Vesker og punger finnes på hele den sosiale skalaen. Pung er kanskje et lavklassefenomen, fordi de er enkle og, faktisk, ganske stygge (hvis de er uderkorert). Vesker er ofte dekorert med broderier

i silke og er i kostbare materialer, og passer derfor bedre for de rike. Vesker, men i noen tilfelle også punger, er ofte dekorerte med dusker, gjerne tre. Punger ser man ikke ofte på avbildninger, kanskje fordi de oppbevares i brökbeltet, og dermed ligger under kjortelen.

V og M: To broderte vesker fra 1290-1315. Tyske. H: En pung fra Lödöse, 1200-tall.

Hvor mye stoff trenger jeg?

Det varierer selvsagt, avhenglig av hvor bred og lang du er, og selvsagt hvor lang kjortelen din skal være. Jeg er ganske lang, og jeg pleier å beregne ca. 3,5 meter (150 cm bredde) til en kjortel. Det er alltid bedre å kjøpe litt mer stoff enn du tror at du trenger. Hvor mye du egentlig trenger kommer mye an på hva for slags plagg du vil lage, med ermer, uten ermer, gardecorps etc. Gardecorpser sluker ufattlig mye stoff, jeg regner med minst 5,5 - 6 m (men på den annen side får jeg litt stoff til overs iblant. Heller det enn å ha for lite). En bra måte å finne ut hvor mye stoff du trenger er å lage et prøveplagg i billig lakenlerret.

Hva slags tråd skal jeg bruke?

Hvis du syr i lin skal du bruke lintråd, hvis du syr i ull kan du bruke lin eller ull. Man vokser lintråd for man syr med den. Dette kan du gjøre ved å dra tråden lengs en klump med bivoks. Dette for å motvirke slitasje.

Du må unngå å

- ha en lang strut på hetten
- ha for trange og for korte klær
- ha snøring på klær
- gå i bare undertøyet, hvis du ikke utfører svært tungt fysisk arbeid
- ha ting som er for seine eller for tidlige. Sent 1200-tall og frem til og med 1320 er en god retningslinje
- kiler i kontrasterende farger

Kilder og anbefalt litteratur

Textiles and clothing, Elisabeth Crowfoot, Frances Pritchard, m.fl. Museum of London publications, 1992

Dress accessories, Geoff Egan, Frances Pritchard, Museum of London, 1991

Bockstensmannen och hans dräkt, Margareta Nockert, 1997

Som syet til jorden, Else Östergård, Aarhus universitetsforlag, 2003

Kläderna och människan i medeltidens Sverige och Norge, Eva Andersson, 2006

Excavations in Medieval Southampton 1953-1969, Volume 2, the finds, Leicester University Press 1975, Colin Platt and Richard Coleman-Smith m.fl.

Lödösefynd – ting från en medeltidsstad, Rune Ekre, Carl Hylander, Rolf Sundberg, Bohuslänningens Boktryckeri AB, Uddevalla, 1994

Marsk Stig og de fredløse på Hjelm, Jysk Arkeologisk Selskab, Pauline Asingh og Nils Engberg, 2002

The English Fur Trade in the Later Middle Ages, Elspeth Veale

<http://www.personal.utulsa.edu/~marc-carlson/cloth/bockhome.html>

<http://www.larsdatter.com>

<http://www.cottesimple.com/>

Den dynamiska medeltiden, Michael Nordberg,